

Ο Ελληνικός Πολιτισμός στη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία

Αιμιλία Ροφούζου

*Λέκτορας Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Σχολή Ναυτικών Δοκίμων
erofouzou@snd.edu.gr
emiliarofousou@daad-alumni.de*

Περίληψη. Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η σκιαγράφηση της προβολής του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία. Μέσα από την παρουσίαση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων εκπροσώπησης της Ελλάδας και του πολιτισμού της στην Ανατολική Γερμανία διαχρονικά, η εργασία θέτει ως στόχο να καταστήσει σαφές ότι στα πλαίσια άσκησης της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της ΓΛΔ και ανάπτυξης επιστημονικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, καλλιεργήθηκε το έδαφος για την προβολή και του ελληνικού στοιχείου στη ΓΛΔ.

Keywords: Ελλάδα, Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία, Πολιτισμός, Εξωτερική Πολιτιστική Πολιτική

Greek Culture in the German Democratic Republic

Abstract. The Purpose of this study is to outline the profile of Greek culture abroad, namely the German Democratic Republic. Through the presentation of representative examples of the promotion of the Greek culture in East Germany, this study aims to make clear that in the context of development of scientific and cultural relations between the two countries, the ground for the promotion of the Greek element in the GDR has been cultivated.

Keywords: Greece, German Democratic Republic, Culture, Foreign Cultural Policy

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα δύο γερμανικά κράτη, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΟΔΓ) και η Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία (ΓΛΔ) ανέπτυξαν μια πολιτική έντονης αντιπαράθεσης και ανταγωνισμού με στόχο το μεν πρώτο να περιορίσει την επιρροή της 'Σοβιετικής Ζώνης Κατοχής', όπως αποκαλούσε τη ΓΛΔ, αποκλειστικά και μόνο στις χώρες του Ανατολικού μπλοκ - με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα το περίφημο δόγμα Χάλσταϊν (1) - και το δεύτερο αρχικά να εξασφαλίσει τη διπλωματική αναγνώριση από το σύνολο των άλλων χωρών και στη συνέχεια να αυτοπαρουσιαστεί ως ένα κράτος εξαιρετικά ανεπτυγμένο σε επιστημονικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Στα πλαίσια της προαναφερθείσας πολιτικής, η ηγεσία της Ανατολικής Γερμανίας, που μας ενδιαφέρει εδώ, επικεντρώθηκε στην προώθηση της εικόνας ενός «φιλειρηνικού γερμανικού κράτους» (2), σε συνδυασμό πάντα με κινήσεις υπονόμησης του αντίπαλου γερμανικού κράτους και παρουσίασής του ως милитаристικού κράτους υπεύθυνου για το ναζιστικό παρελθόν (3). Πρωταρχικός στόχος αυτής της πολιτικής ήταν η ανάπτυξη των πολιτιστικών και επιστημονικών σχέσεων με τα άλλα κράτη, μέσω των οποίων θα μπορούσε να επιτευχθεί σταδιακά η ανάπτυξη και των αντίστοιχων πολιτικών, οι οποίες θα οδηγούσαν στην πολυπόθητη διεθνή αναγνώριση (4). Κύριος μοχλός αυτών των προσπαθειών ήταν επομένως η αυτοπροβολή στο εξωτερικό μέσω της πολιτιστικής παρουσίας - του αποκαλούμενου « τρίτου πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής » - (5) αφού με τον τρόπο αυτό η ηγεσία του Ενιαίου Σοσιαλιστικού Κόμματος (ΕΣΚΓ) προσπαθούσε να βελτιώσει το προφίλ της χώρας στη Δύση (6) εφιστώντας την προσοχή στην αποστασιοποίηση από το ενιαίο γερμανικό πολιτιστικό έθνος (7).

Μια από τις χώρες-στόχους της ΓΛΔ στην οποία εφαρμόστηκε αυτή η πολιτική ήταν και η Ελλάδα. Σε όλο αυτό το διάστημα προσπάθειας προσέγγισης της Ελλάδας - πριν και μετά την ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων - η Ανατολική Γερμανία δημιούργησε, ωστόσο, τις προϋποθέσεις να έρθει και το γερμανικό κοινό σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό και τους εκπροσώπους του. Η εξωτερική πολιτιστική πολιτική της ΓΛΔ ήταν άρτια οργανωμένη και μέρος της αποτελούσε και η προβολή της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης στο ανατολικογερμανικό κοινό, αφού με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να αποφευχθεί η δημιουργία εντυπώσεων στην ελληνική πλευρά ότι μόνο η ΓΛΔ θα μπορούσε να ωφεληθεί από τη διμερή αυτή συνεργασία (8).

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η σκιαγράφηση των προσπαθειών ανάδειξης του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία. Μέσα από την παρουσίαση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων εκπροσώπησης της Ελλάδας και του πολιτισμού της στην Ανατολική Γερμανία διαχρονικά, η εργασία θέτει ως στόχο να καταστήσει σαφές ότι στα πλαίσια άσκησης της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της ΓΛΔ και ανάπτυξης επιστημονικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, καλλιεργήθηκε το έδαφος για την προβολή και του ελληνικού στοιχείου στη ΓΛΔ. Έτσι, παρά το γεγονός ότι η ανάπτυξη σχέσεων με την Ελλάδα οφείλεται κυρίως σε ανατολικογερμανικές πρωτοβουλίες, η ελληνική πλευρά αρχικά μέσα από προσπάθειες μεμονωμένων ανθρώπων και στη συνέχεια με πιο συντονισμένες ενέργειες κατόρθωσε να εξασφαλίσει σημαντικά οφέλη, ένα από τα οποία ήταν η προβολή του ελληνικού πολιτισμού στο γερμανικό έδαφος.

ΠΡΟΒΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η απαρχή της εκπροσώπησης του ελληνικού πολιτισμού στη ΓΛΔ χρονολογείται στο 1958 με αφορμή την εμφάνιση Έλληνα διευθυντή ορχήστρας στη Λειψία (9), τα πρώτα ουσιαστικά ωστόσο βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση οφείλονται στις ενέργειες του Έλληνα σκηνοθέτη Τάκη Μουζενίδη. Σε μια περίοδο κατά την οποία δεν υπήρχαν διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία, η όποια ανάπτυξη σχέσεων από την

ελληνική πλευρά είχε ως βάση και προϋπόθεση τις προσπάθειες μεμονωμένων προσωπικοτήτων. Το ελληνικό κράτος δεν αναγνώριζε την ύπαρξη του ανατολικογερμανικού και ως εκ τούτου ήταν αδύνατη κάθε μορφή επίσημης συνεργασίας και ανταλλαγής.

Ο Έλληνας σκηνοθέτης και Γενικός Γραμματέας του ΕΚΔΙΘ κατέβαλε προσπάθειες να φέρει το γερμανικό κοινό σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό και συγκεκριμένα την ελληνική θεατρική παράδοση. Στόχος του ήταν να κατορθώσει να ανεβάσει κλασικά ελληνικά έργα στη σκηνή της ΓΛΔ (10) και σε αυτόν ακριβώς το στόχο της προώθησης των έργων του αρχαίου ελληνικού θεάτρου επικεντρώθηκε κατά την παραμονή του από τις 25 ως τις 30 Ιανουαρίου 1959 στην Ανατολική Γερμανία (11). Οι ενέργειες του Μουζενίδη αποδείχθηκαν αρκετά αποτελεσματικές και συντονισμένες, αφού ο γνωστός Έλληνας σκηνοθέτης κατόρθωσε να αναπτύξει στενή συνεργασία με τη ΓΛΔ και να γνωρίσει την αποδοχή των ειδικών και όχι μόνο, σε τέτοιο βαθμό που του επιτρεπόταν να δημοσιεύει μελέτες του, και μάλιστα γύρω από θέματα ελληνικού πολιτισμού, σε ειδικές ανατολικογερμανικές εκδόσεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τα άρθρα του για το ελληνικό θέατρο «Das griechische Theater gestern und heute» και «Euripides' Erben haben es schwer» στο περιοδικό 'Theater der Zeit' το 1959 και το 1964 (12).

Η εποικοδομητική αυτή συνεργασία με τον Τάκη Μουζενίδη σε μια τόσο πρώιμη περίοδο άνοιξε το δρόμο για περαιτέρω ανάπτυξη σχέσεων με εκπροσώπους του ελληνικού πολιτισμού και οδήγησε άμεσα σε συζητήσεις συνεργασίας και με τον Μάριο Πλωρίτη (13). Το επόμενο διάστημα αξιοσημείωτη ήταν η πρόταση -από Έλληνες βουλευτές- εμφάνισης στη ΓΛΔ του Εθνικού Θεάτρου (14), η οποία ωστόσο δεν ευοδώθηκε για τους γνωστούς πολιτικούς λόγους, ενώ την ίδια χρονιά, το 1959, μέσα σε αυτό το κλίμα επαφών και ως αποτέλεσμα των αμοιβαίων ενεργειών ήταν να προβληθεί στο Ανατολικό Βερολίνο για πρώτη φορά μια ελληνική ταινία, «το κορίτσι με τα μαύρα» του Μιχάλη Κακογιάννη (15).

Σε ιδιαίτερο, ωστόσο, βαθμό προωθήθηκαν οι ελληνογερμανικές σχέσεις στον τομέα του πολιτισμού μέσω των δύο Συνδέσμων Φιλίας, στην Ελλάδα και την Ανατολική Γερμανία αντίστοιχα. Ο 'Σύνδεσμος Φιλίας Ελλάδος και Γερμανικής Λαοκρατικής Δημοκρατίας' ιδρύθηκε στις 28.5.1965 (16) και ο αντίστοιχός του εντός ανατολικογερμανικού εδάφους, ο 'Σύνδεσμος Φιλίας ΓΛΔ-Ελλάδα', ένα χρόνο αργότερα, στις 2.6.1966 με σκοπό να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη και καλλιέργεια κάθε είδους σχέσης μεταξύ των δύο κρατών. Χαρακτηριστικό ως προς τα προαναφερθέντα και υψίστης σημασίας για τις διμερείς πολιτιστικές σχέσεις, που μας ενδιαφέρουν εδώ, είναι απόσπασμα του καταστατικού του Συνδέσμου εντός ΓΛΔ, σύμφωνα με το οποίο γίνεται σαφές ότι τα μέλη του ωθούνταν να γνωρίσουν και διαδώσουν τα ήθη και έθιμα της Ελλάδας, τον τρόπο ζωής, τον ελληνικό πολιτισμό, ακόμη και την ελληνική κουζίνα, μέσω της προώθησης γνώσεων για την ιστορία, τον πολιτισμό, την επιστήμη, την οικονομία και το δημόσιο βίο της Ελλάδας, καθώς και μέσω της διοργάνωσης διαλέξεων και πολιτιστικών εκδηλώσεων (17). Η δράση του Συνδέσμου της ΓΛΔ είναι σαφές ότι συνείσφερε καθοριστικά στην προβολή του ελληνικού πολιτισμού και στη διάδοσή του στο ανατολικογερμανικό κοινό, η συνεργασία ωστόσο μεταξύ των δύο αυτών Συνδέσμων, η οποία επισφραγιζόταν συχνά και με την υπογραφή σχετικών συμφωνιών, εξασφάλιζε τα μέγιστα οφέλη και για τα δύο κράτη.

Η ανοδική αυτή, ωστόσο, πορεία των διμερών πολιτιστικών σχέσεων και της διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού στη ΓΛΔ ανεκόπη αναπάντεχα εξαιτίας του στρατιωτικού πραξικοπήματος στην Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας ουσιαστικά δεν υφίστανται επιστημονικές και πολιτιστικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη. Το παράδοξο γεγονός της αναγνώρισης της ΓΛΔ στις 25.5.1973 από τη χούντα των Αθηνών, έλαβε χώρα στη βάση στρατηγικών υπολογισμών των δύο καθεστώτων (18) και εφόσον είχε προηγηθεί η εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στα δύο γερμανικά κράτη και η τελική υπογραφή του Βασικού Συμφώνου στις 21 Δεκεμβρίου 1972 και δεν ήταν δυνατό να παραμερίσει τα ουσιαστικά εμπόδια ανάπτυξης σχέσεων (19).

Η κατάσταση αυτή της πολιτιστικής άπνοιας συνεχίστηκε και στη μεταπολίτευση και φάνηκε να αλλάζει μόλις από το 1981 και έπειτα, έτος ανάληψης της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ. Από εκεί και έπειτα αναρίθμητα γεγονότα φανερώνουν την καλλιέργεια των διμερών επιστημονικών και πολιτιστικών σχέσεων και τεκμηριώνουν την προβολή του ελληνικού πολιτισμού στη Γερμανική

Λαοκρατική Δημοκρατία. Τη βάση, ωστόσο, για αυτήν την εξέλιξη αποτέλεσε η υπογραφή της συμφωνίας για πολιτιστική και επιστημονική συνεργασία από τους υπουργούς των εξωτερικών, Oskar Fischer και Ιωάννη Χαραλαμπίδου αντίστοιχα, στην Αθήνα στις 6 Ιουλίου 1982, και τα σχετικά προγράμματα εργασίας που ακολούθησαν (20). Στο σημείο αυτό αξίζει να σταθούμε ενδεικτικά σε ορισμένα γεγονότα, τα οποία αποτέλεσαν σταθμούς στην προσπάθεια προβολής του ελληνικού πολιτισμού στην Ανατολική Γερμανία:

Το 1985 για πρώτη φορά οι ιθύνοντες της ΓΛΔ πραγματοποίησαν αφιέρωμα στον ελληνικό πολιτισμό και προώθησαν σε σημαντικό βαθμό το ελληνικό στοιχείο στο ανατολικογερμανικό κοινό. Το Κρατικό Αρχείο Ταινιών της ΓΛΔ προέβη σε αναδρομή σε ελληνικές τραγωδίες και σε ταινίες του Αγγελόπουλου (21), ενώ από τα μέσα Ιανουαρίου ως τις αρχές Φεβρουαρίου του ίδιου έτους διοργανώθηκε από τη Νέα Γκαλερί του Βερολίνου στο Παλαιό Μουσείο μια έκθεση του Τάσσου με 50 ξυλογραφίες από την περίοδο 1967-1975. Η εκδήλωση γνώρισε μεγάλη επιτυχία και ο Έλληνας χαρακτήρας τιμήθηκε από την ηγεσία της ΓΛΔ. Χαρακτηριστικό ως προς αυτό είναι το γεγονός ότι ανάμεσα στους επισκέπτες την ημέρα των εγκαινίων ήταν ο Κουρτ Χάγκερ, μέλος του Πολιτικού Γραφείου της ΚΕ του ΕΣΚΓ, ο Πίσνερ, πρόεδρος της Πολιτιστικής Ομοσπονδίας της ΓΛΔ και άλλοι μεγάλοι σχημοί. Με αφορμή την εν λόγω έκθεση ο Τάσσος δώρισε στη ΓΛΔ ένα από τα πιο δημοφιλή του έργα, την ξυλογραφία «Παιδιά στο δρόμο», έργο εμπνευσμένο το 1974 ως τοποθέτηση ενάντια στη δικτατορία (22).

Πολύ σημαντικό γεγονός για την προώθηση του ελληνικού πολιτισμού αποτελεί, ωστόσο, η διοργάνωση από ραδιοσταθμούς της ΓΛΔ «Εβδομάδας ελληνικής μουσικής», το 1986 με αφορμή την εθνική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου. Η διοργάνωση αυτή αποτέλεσε την καλύτερη διαφήμιση για τον ελληνικό πολιτισμό και προέβαλε στο μέγιστο βαθμό την ελληνική μουσική παράδοση, αφού της άνοιξε το δρόμο για κάθε ανατολικογερμανικό σπίτι. Το πρόγραμμα της «Εβδομάδας ελληνικής μουσικής», το μεγαλύτερο μέρος του οποίου είχε διατεθεί από την Ελληνική Ραδιοφωνία, περιελάμβανε 24 συνολικά ώρες ελληνικής μουσικής και παρουσίασε αντιπροσωπευτικά δείγματα όλων των ειδών της μουσικής -από λαϊκή μουσική και μπουζούκι μέχρι ελαφρά χορευτική, σύγχρονη συμφωνική και όπερα. Μαρία Κάλλας, Μαρία Φαραντούρη, Μίκης Θεοδωράκης, είναι μερικά από τα μεγάλα ονόματα καλλιτεχνών που συμπεριλήφθηκαν στο πρόγραμμα, ενώ στις περισσότερες εκπομπές τα μουσικά κομμάτια πλαισιώνονταν και από σχετικές συζητήσεις, γεγονός που προσέφερε τα μέγιστα οφέλη για την Ελλάδα. Ενδεικτικά αναφέρεται η εκπομπή «Νέα Μουσική» στο 2^ο πρόγραμμα της ραδιοφωνίας της ΓΛΔ, κατά τη διάρκεια της οποίας ακούστηκαν συνθέσεις του Γιάννη Ξενάκη, καθώς και η εκπομπή «Μουσική-20^{ος} αιώνας», επίσης στο 2^ο πρόγραμμα, όπου ακούστηκαν συνθέσεις του Νίκου Σκαλκώτα και η εκπομπή που διοργάνωσε ο Φραγκίσκος Βέρρος της ελληνικής πρεσβείας στο Ανατολικό Βερολίνο «Παγκόσμια μουσική λογοτεχνία», κατά τη διάρκεια της οποίας παρουσιάστηκε μεγάλη γκάμα της ελληνικής μουσικής και αναπτύχθηκε συζήτηση και για τη σχέση των Ελλήνων με τη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία (23).

Την εξαιρετικής σημασίας «Εβδομάδα ελληνικής μουσικής» συναγωνίζεται επάξια σε επίπεδο προώθησης του ελληνικού πολιτιστικού στοιχείου η διοργάνωση βραδιάς Ρίτσου με τον τίτλο «Ανάσες», τον Ιούνιο του 1989 στην κεντρική λέσχη της Πολιτιστικής Ομοσπονδίας της ΓΛΔ, «Möve». Στη συγκεκριμένη εκδήλωση προβλήθηκε το ντοκιμαντέρ του Γιάαχμ Τσίρνερ «Πες ουρανέ ακόμα κι αν δεν υπάρχει», απαγγέλθηκαν από την ηθοποιό Μάργκριτ Μαντς αντιπροσωπευτικά έργα του Έλληνα ποιητή, ενώ ενδιάμεσα ακουγόταν η μουσική του Μίκη Θεοδωράκη και του Θάνου Μικρούτσικου, καθώς και μελοποιημένα έργα του Ρίτσου. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της βραδιάς δόθηκε στο ανατολικογερμανικό κοινό η ευκαιρία να έρθει σε επαφή ακόμη μια φορά με τη δουλειά του Τάσσου, παρακολουθώντας σχετική έκθεση ξυλογραφιών με αφορμή στίχους του Ρίτσου (24).

Τα προαναφερθέντα γεγονότα προώθησαν, όπως είναι αυτονόητο, σε σημαντικό βαθμό τον ελληνικό πολιτισμό στο κοινό της Ανατολικής Γερμανίας και προέβαλαν την ελληνική πολιτιστική παράδοση και παραγωγή, αφού πραγματοποιήθηκαν στη βάση συντονισμένων ενεργειών, οργανώθηκαν με άρτιο τρόπο και γνώρισαν την αποδοχή του κοινού και της ηγεσίας της

Γερμανικής Λαοκρατικής Δημοκρατίας. Καθοριστικής, ωστόσο, σημασίας και εξαιρετικής σπουδαιότητας για την ανάπτυξη των ελληνογερμανικών σχέσεων αποδείχθηκε η συνεργασία με τον διασημότερο των Ελλήνων συνθετών, τον Μίκη Θεοδωράκη.

Ο Μίκης Θεοδωράκης «απασχόλησε» τον ανατολικογερμανικό λαό από πολύ νωρίς, στο πνεύμα μιας στάσης αλληλεγγύης και ως ένδειξη συμπαρατάσεως, πριν και μετά τη σύλληψή του. Είναι εντυπωσιακή η κίνηση των ανατολικογερμανικών σχολείων να συγκεντρώνουν και στείλουν στην Ελλάδα σάκους με επιστολές και ζωγραφιές των μαθητών τους, στις οποίες απεικονίζονταν λουλούδια. Αυτός ήταν και ο λόγος, μάλιστα, που ο Έλληνας συνθέτης αφιέρωσε αργότερα την πρώτη του συναυλία σε αυτά τα «παιδιά των λουλουδιών» (25).

Μετά τη διάσπαση, βέβαια, του ΚΚΕ το 1968 και τη συμπαρατάξη του Θεοδωράκη με τη 'λάθος' πλευρά, τα πράγματα πήραν για λόγους σκοπιμότητας άλλη τροπή και η θεσμική υποστήριξη έπαψε να υφίσταται. Ενώ πρωτίτερα οι νεολαίοι του ΕΣΚΓ προέτρεπαν στους συνοριακούς σταθμούς ακόμη και τους επισκέπτες από τη Δύση να προσθέσουν τις υπογραφές τους στις λίστες εκκλήσεων για αποφυλάκιση του 'ηρωικού Μίκη Θεοδωράκη', ξαφνικά οι λίστες αυτές εξαφανίστηκαν (26), ενώ ακολούθησε και η λήψη αρκετά σκληρών μέτρων. Το 1970 το Τμήμα Διεθνών Σχέσεων του ΕΣΚΓ απαγόρευσε αναφορές για τον Μίκη Θεοδωράκη στα ΜΜΕ. Θεωρητικά, η μετάδοση της μουσικής του και ιδιαίτερα των «αγωνιστικών» του τραγουδιών επιτρεπόταν (27), στην πράξη ωστόσο όχι μόνο απαγορευόταν, όπως και στις περισσότερες ανατολικές χώρες, αλλά γίνονταν και ενέργειες για την καταστροφή δίσκων -πρακτικές παρόμοιες με αυτές της χούντας, η οποία από τον Ιούνιο του 1967 είχε απαγορεύσει την πώληση δίσκων του Έλληνα συνθέτη και την αναμετάδοση της μουσικής του. Η εχθρική αυτή στάση της ηγεσίας της ΓΛΔ οφειλόταν στις ήδη από το 1968 τεταμένες σχέσεις του Έλληνα συνθέτη με την ηγεσία του ΚΚΕ που λειτουργούσε στο εξωτερικό (Βουκουρέστι-Βουδαπέστη), στη συνεργασία του με το ΚΚΕ εσωτερικού, αλλά και στο λαθεμένο δημοσίευμα της 'Monde' με τον τίτλο ότι ο Θεοδωράκης δεν ήταν κομμουνιστής -κατόπιν δηλώσεως του Σρεμπέρ στον Ερίκ Ρουλώ (28).

Η άσχημη, ωστόσο, αυτή κατάσταση άρχισε να αλλάζει κάπως από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και ριζικά από το 1981 και έπειτα οπότε ο Έλληνας συνθέτης εξελέγη βουλευτής του ΚΚΕ. Η συνεργασία του αυτή με το ΚΚΕ τού άνοιξε για μια ακόμη φορά τις πύλες της Ανατολικής Γερμανίας και μεγάλες ορχήστρες, από τις καλύτερες του κόσμου, όπως η Φιλαρμονική της Δρέσδης, η Ορχήστρα της Komische Oper, η Ορχήστρα και η Χορωδία της Ραδιοφωνίας του Βερολίνου, άρχισαν να παρουσιάζουν τα έργα του (29). Ένας επιπλέον λόγος για την ανάπτυξη συνεργασίας με τον Θεοδωράκη, πέραν της αλλαγής της κομματικής βάσης, ήταν οι ενέργειες του μουσικού Peter Zacher, ο οποίος είχε γνωρίσει τη μουσική του Θεοδωράκη στη Δρέσδη, όπου είχε εγκατασταθεί μεγάλο ποσοστό πολιτικών προσφύγων από την Ελλάδα.

Ο Μίκης Θεοδωράκης εμφανίστηκε με τη Μαρία Φαραντούρη στη ΓΛΔ το 1979 (30) και από το 1981 και έπειτα ακολούθησε μια εντυπωσιακή πορεία. Το 1981 κυκλοφόρησε στην Ανατολική Γερμανία ένα διπλό LP, το οποίο έφερε τον τίτλο 'El Canto General' (31) και σηματοδοτήθηκε μια σειρά από εμφανίσεις οι οποίες σημείωσαν εξαιρετική επιτυχία. Στα τέλη Μαρτίου 1981 παρουσιάστηκε το 'Canto General' στο περίφημο 'Palast der Republik' (32) με τη συμμετοχή της Μαρίας Φαραντούρη, του Heiner Vogt και της Rundfunkchor Berlin (33), το Φεβρουάριο του 1982 έλαβε χώρα ακόμη μια συναυλία στον ίδιο χώρο, ενώ στις 6, 8 και 9 του ίδιου μήνα η Hallesche Philharmonie υπό την διεύθυνση του Olaf Koch παρουσίασε τη 'Συμφωνία No 2' με τη συμμετοχή του Κατσαρή και της Käthe Röschke σε πρώτη εκτέλεση, καθώς και το 'Piano Concerto' (34). Στις 29 Απριλίου η Komische Oper παρουσίασε τη 'Συμφωνία No 3', επίσης σε πρώτη εκτέλεση, ενώ για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στις 25 Μαΐου στο Kulturpalast της Δρέσδης στη γερμανική γλώσσα και σε μετάφραση του Dirk Mandel το 'Άξιον Εστί' (35) του Οδυσσέα Ελύτη, το οποίο μελοποίησε ο Μ. Θεοδωράκης το 1960 (36). Το ίδιο έργο παρουσιάστηκε και κατά τη διάρκεια των εμφανίσεων του Έλληνα συνθέτη στη Λειψία, στις 16 Οκτωβρίου στο Gewandhaus από 500 εκτελεστές, εκδήλωση που ηχογραφήθηκε ζωντανά (37) και μεταδόθηκε και από το γερμανικό ραδιόφωνο (38).

Το 1983, στις 23 Φεβρουαρίου, παρουσιάστηκε σε πρώτη εκτέλεση και σε μετάφραση επίσης του Dirk Mandel στο θέατρο 'Metropol' του Βερολίνου υπό τη διεύθυνση του Hans-Peter Frank το 'Κατά Σαδδουκαίων' και στο Μουσικό Φεστιβάλ της Δρέσδης στις 21 Μαΐου από τη Dresdner Kreuzchor και υπό τη διεύθυνση του Martin Flämig η 'Λειτουργία No 2' (39).

Στις 19 Μαΐου 1984, τέλος, παρουσιάστηκε στο Kulturpalast της Δρέσδης και η 'Συμφωνία No 7' (Εαρινή Συμφωνία) υπό τη διεύθυνση του Christian Hauschild (40).

Σπουδαίας σημασίας ήταν και η συνεργασία με τη Gisela May, η οποία ηχογράφησε μαζί με τον Θανάση Μωραΐτη τραγούδια του Θεοδωράκη το Φεβρουάριο του 1988 στο Ανατολικό Βερολίνο (41), ενώ το Μάιο του ίδιου έτους παρουσιάστηκε με τη μορφή μπαλέτου από το Tanztheater της Komische Oper στο 'Palast der Republik' το 'Canto General' (42).

Γενικά κυκλοφόρησαν στη ΓΛΔ οι δίσκοι του Μίκη Θεοδωράκη 'Canto General', 'Τρίτη Συμφωνία', 'Κατά Σαδδουκαίων', 'Λειτουργία αρ. 2', 'Άξιον Εστί', 'Εβδομη Συμφωνία' (43), ενώ η εταιρεία Deutscher Verlag für Musik Leipzig εξέδωσε τα έργα 'Πρώτη Συμφωνία', 'Σονατίνα αρ. 1 για Βιολί και Πιάνο', 'Ερως και θάνατος', 'Σονατίνα για Πιάνο', 'Piano Concerto', 'Σονατίνα αρ. 2 για Βιολί και Πιάνο', 'Άξιον Εστί', (γερμανική έκδοση), 'Δεύτερη Συμφωνία', 'Τρίτη Συμφωνία', 'Εβδομη Συμφωνία' και 'Λειτουργία αρ. 2' (44).

Να επισημανθεί ωστόσο ολοκληρώνοντας, ότι οι εμφανίσεις του Έλληνα συνθέτη στην Ανατολική Γερμανία περιορίστηκαν, εκτός ολίγων εξαιρέσεων, στην παρουσίαση των συμφωνικών του έργων, αφού, παρά το ενδιαφέρον του ανατολικογερμανικού κοινού, μέσα σε ένα χρονικό διάστημα περισσότερων από 10 χρόνων συνεργασίας έλαβαν χώρα μόνο 2-3 συναυλίες πέραν των συμφωνικών -εν αντιθέσει με την ΟΔΓ όπου διοργανώνονταν τέτοιου είδους συναυλίες σε διετή βάση. Κύριος λόγος για αυτό ήταν ότι μέσα από αυτές τις συναυλίες θα μπορούσε να διαφανεί ο «αναρχικός» Θεοδωράκης, γεγονός που η ηγεσία της ΓΛΔ επιθυμούσε να αποφύγει (45).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτέλεσε η σκιαγράφηση των προσπαθειών ανάδειξης του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία. Μέσα από την παρουσίαση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων εκπροσώπησης του ελληνικού πολιτισμού στην Ανατολική Γερμανία διαχρονικά, έγινε σαφές ότι στα πλαίσια άσκησης της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της ΓΛΔ, η οποία στόχευε στην ανάπτυξη επιστημονικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, αρχικά για λόγους εξασφάλισης της διπλωματικής αναγνώρισης, και στη συνέχεια για λόγους προβολής του επιπέδου του κράτους και διαφοροποίησής του από το άλλο γερμανικό κράτος, καλλιεργήθηκε το έδαφος για την προβολή και του ελληνικού στοιχείου στη ΓΛΔ.

Τάκης Μουζενίδης, Μάριος Πλωρίτης, Μιχάλης Κακογιάννης, Μαρία Φαραντούρη και φυσικά Μίκης Θεοδωράκης αποτελούν ονόματα-σταθμούς στην προώθηση του ελληνικού πολιτισμού στο ανατολικογερμανικό έδαφος, ενώ οι συντονισμένες ενέργειες των δύο Συνδέσμων Φιλίας, η υπογραφή της διμερούς συμφωνίας για επιστημονική και πολιτιστική συνεργασία, η διοργάνωση πολυάριθμων πολιτιστικών εκδηλώσεων με πιο χαρακτηριστικές την «Εβδομάδα ελληνικής μουσικής» και τη βραδιά Ρίτσου με τον τίτλο «Ανάσες», συνέβαλαν καθοριστικά στη γνωριμία του ανατολικογερμανικού κοινού με τον ελληνικό πολιτισμό προς όφελος της Ελλάδας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Το Δεκέμβριο του 1955 η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας απείλησε να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις με τις χώρες που θα προχωρούσαν στην αναγνώριση της ΓΛΔ, θέλοντας να μειώσει τη θέση της Ανατολικής Γερμανίας στο παγκόσμιο προσκήνιο και να ενισχύσει τη δική της. Το

- δόγμα Χάλσταϊν, που οφείλει το όνομά του στον Walter Hallstein, Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών της ΟΔΓ, εφαρμόστηκε το 1957 κατά της Γιουγκοσλαβίας και κατόπιν σε άλλες χώρες, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 όμως οδήγησε την ΟΔΓ προ των πυλών της αυτοαπομόνωσης, ενώ κατά την επόμενη δεκαετία παραμερίστηκε εξαιτίας της διπλωματικής αναγνώρισης της ΓΛΔ από την πλειοψηφία των άλλων κρατών. Βλ. Werner Kilian, *Die Hallstein – Doktrin, Der diplomatische Krieg zwischen der BRD und der DDR 1955-1973, Aus den Akten der beiden deutschen Außenministerien* (Zeitgeschichtliche Forschungen αρ. 7), εκδ. Duckner-Humblot, Berlin 2001, σελ. 22-23, 52-66 και passim. Επίσης Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τόμ. Β', εκδ. Οδυσσέας, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1991, σελ. 17 και *Kleine Enzyklopädie: Weltgeschichte*, τόμ. 1, εκδ. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1981, σελ. 171. Μ. P. Brown and K. Austin, *The New Physique*, Publisher City: Publisher Name, 2005, pp. 25-30.
2. Βλ. Hans Lindemann & Kurt Müller, *Auswärtige Kulturpolitik der DDR. Die kulturelle Abgrenzung der DDR von der Bundesrepublik Deutschland*, εκδ. Neue Gesellschaft, Bonn 1974, σελ. 21-22, 51.
 3. PA AA, B 97/544, Die Kulturpolitik der DDR im Ausland. Eine Übersicht über das Instrumentarium und die neuen Aktivitäten vom Bundesministerium für innerdeutsche Beziehungen, Juli 1972, σελ. 33. Βλ. επίσης Martin Praxenthaler, *Die Sprachverbreitungspolitik der DDR: Die deutsche Sprache als Mittel sozialistischer auswärtiger Kulturpolitik*, εκδ. Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 2002, σελ. 97.
 4. Βλ. Martin Praxenthaler, *Die Sprachverbreitungspolitik der DDR*, ό.π., σελ. 103, 37 και Hans Voß, «Die Beziehungen der DDR zu Italien. Versuch einer Bilanz», *Deutschland-Archiv*, 31/4, 1998, σελ. 594.
 5. Wilhelm Bruns, «Bundesrepublik Deutschland und DDR in der internationaler Politik», στο Eckhard Jesse (επιμ.), *Bundesrepublik Deutschland und Deutsche Demokratische Republik*, εκδ. Colloquium Verlag, Berlin 1982, σελ. 377.
 6. Βλ. Marcel Bulla και Karl-Heinz Rabe, «Die Beziehungen der DDR zu den nordischen Staaten Schweden, Dänemark, Norwegen, Island und Finnland», στο Konrad-Adenauer-Stiftung (επιμ.), *Die Westpolitik der DDR. Beziehungen der DDR zu ausgewählten westlichen Industriestaaten in den 70er und 80er Jahren* (Forschungsbericht αρ. 66), εκδ. Ernst Knoth, Melle 1989, σελ. 217.
 7. PA AA, B 97/544, ό.π., 33. Βλ. επίσης Hans Georg Steltzer, «Auswärtige Kulturpolitik als Friedenspolitik», *Sprache im technischen Zeitalter*, τχ. 39-40, Verlag Kohlhammer, Stuttgart 1971, σελ. 209-210 και Emilia Rofousou, «Kulturpolitik der DDR in Griechenland und das 'Feindbild' Goethe-Institut Athen», στο *Goethe-Institut 50 χρόνια στην Ελλάδα, 1952-2002*, εκδ. Goethe-Institut Athen, Athen 2002, σελ. 40-41.
 8. PA AA, MfAA, A 12507, Αναφορά Gruner, 8.11.1965.
 9. PA AA, MfAA, A 12489, Επιστολή Geyer προς Haupt, 17.4.1958.
 10. PA AA, MfAA, A 12490, Σύντομες πληροφορίες για τις σχέσεις Ελλάδας-ΓΛΔ στον τομέα πολιτισμού και στον τομέα προπαγάνδας το 1959.
 11. PA AA, MfAA, A 12490, Αναλυτική εκτίμηση 1959, 19.1.1960.
 12. Βλ. Takis Mouzenides, «Das griechische Theater gestern und heute», *Theater der Zeit*, τχ. 5, εκδ. Verlag Neue Musik, Leipzig 1959, σελ. 29-38 και Takis Mouzenides, «Euripides' Erben haben es schwer», *Theater der Zeit*, τχ. 11, εκδ. Verlag Neue Musik, Leipzig 1964, σελ. 24-25.
 13. PA AA, MfAA, A 12478, Επιστολή Μουζενίδη προς την Εταιρεία για τις Πολιτιστικές Διασυνδέσεις με το Εξωτερικό, 30.7.1959 και στο ίδιο, Επιστολή Geyer προς Richter, 26.8.1959.
 14. PA AA, MfAA, A 4612, 3^ο Ευρωπαϊκό Τμήμα, Τομέας Ελλάδα, Πληροφορίες για τις σχέσεις ΓΛΔ-Ελλάδας, 1959.
 15. PA AA, MfAA, A 12478, Αναφορά Marx, 23.4.1959.
 16. BArch/SAPMO, DY 13 2308, Καταστατικό του Συνδέσμου Φιλίας Ελλάδας – ΓΛΔ. Επίσης, PA AA, B 97/365, Πρεσβεία της ΟΔΓ στην Αθήνα, 1.3.1966.
 17. Archiv der BBAW, Bestand ZIAGA, Nr. A 943, Καταστατικό Συνδέσμου Φίλων της Ελλάδας.
 18. BArch, DC-20 I4 2881, Συνεδρίαση του Προεδρείου του Υπουργικού Συμβουλίου, 30.5.1973.

19. Βλ. Joachim Scholtzseck, *Die Aussepolitik der DDR*, (Enzyklopädie Deutscher Geschichte τόμ. 69) εκδ. Oldenburg, München 2003, σελ. 31.
20. ΒArch, DR 3 3035 2. Schicht, Συμφωνία ανάμεσα στις κυβερνήσεις της ΓΛΔ και της Ελλάδας για συνεργασία στους τομείς του πολιτισμού και της επιστήμης, 1982.
21. ΒArch, DC-20 I 4 5634, Συμφωνία συνεργασίας και μέτρα για τα έτη 1985-1986, Απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου, 11.7.1985.
22. Βλ. *Επιθεώρηση της ΓΛΔ, Εικονογραφημένο περιοδικό από την Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία*, τχ. 1, εκδ. Verlag Zeit im Bild, Dresden 1985, σελ. 52-54.
23. Βλ. Μάνφρεντ Βέρνικ, «Εβδομάδα ελληνικής μουσικής στο ραδιόφωνο της ΓΛΔ», *Επιθεώρηση της ΓΛΔ, Εικονογραφημένο περιοδικό από την Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία*, τχ. 7/1986, ό.π., σελ. 54-55.
24. Βλ. Άνια Κράουζε, «Βραδιά Ρίτσου στη Λέσχη 'Möve'», *Επιθεώρηση της ΓΛΔ, Εικονογραφημένο περιοδικό από την Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία*, τχ. 11-12/1989, ό.π., σελ. 49.
25. Πληροφορίες Μίκη Θεοδωράκη προς Αιμιλία Ροφούζου.
26. Πληροφορίες Χάγκεν Φλάισερ προς Αιμιλία Ροφούζου.
27. 27.PAAA, MfAA, C 329/73, Τμήμα Διεθνών Σχέσεων, 27.5.1970.
28. Το δημοσίευμα αυτό, εξάλλου, είχε οδηγήσει και τον Μίκη Θεοδωράκη να συμμετάσχει στην πορεία της Πρωτομαγιάς στη Γαλλία, θέλοντας να δείξει στον κόσμο ότι δεν είχε αλλάξει, διότι ήταν εξαιρετικά δύσκολο να μπορέσει να εξηγήσει σε ξένους δημοσιογράφους και όχι μόνο ποιο ακριβώς κομμουνιστικό κόμμα τον αντιπροσώπευε τη δεδομένη στιγμή. Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *Ο πολιτικός Θεοδωράκης (1940-1996)*, εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 1997, σελ. 165, 213 και 464.
29. Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *Ο πολιτικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 324 και 470. Πβλ. Who's Who, Επίτομο Βιογραφικό Λεξικό 1995, εκδ. Μέτρον, Αθήνα 1995, σελ. 263.
30. Πληροφορίες Αστέρη Κούτουλα προς Αιμιλία Ροφούζου.
31. ΒArch/SAPMO, DY 30 Vorl. SED 34922, Επιστολή Ragwitz προς Hager, 28.1.1982.
32. ΒArch/SAPMO, DY 30 Vorl. SED 34922, Palast der Republik, Πρόγραμμα για την παραμονή του Μ. Θεοδωράκη από τις 17.3. ως τις 28.3.1981.
33. Βλ. Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης, Κείμενα-Εργογραφία-Κριτικές (1937-1996)*, εκδ. Νέα Σύνορα/Λιβάνη, Αθήνα 1998, σελ. 216-217.
34. ΒArch/SAPMO, DY 30 Vorl. SED 34922, Επιστολή Ragwitz προς Geggel, 25.1.1982. Επίσης, πληροφορίες Α. Κούτουλα. Βλ. και Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 146 και 239.
35. Βλ. Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 67, 240 και 166-167.
36. Βλ. Νικηφόρος Σταματάκης, «Χρονολόγιο 1960-1965», *Η Ελλάδα τον εικοστό αιώνα*, τόμ. Λ', 1950-1970, Επτά Ημέρες Κημερινή, Αθήνα 2001, σελ. 72 και Ελένη Μπίστικα, «Η Ελλάδα στον καθρέφτη της δεκαετίας του '60», *Η Ελλάδα τον εικοστό αιώνα*, τόμ. Λ', ό.π., σελ. 116.
37. Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *Ο πολιτικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 324 και Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 166-167.
38. ΒArch/SAPMO, DY 30 Vorl. SED 34922, Επιστολή Künstler-Agentur προς ΚΕ του ΕΣΚΓ, 17.11.1982.
39. Βλ. Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 241, 243 και 74.
40. Αρχείο Χ. Φλάισερ, MfAA, ZR 1475/85, Ντιρεκτίβα του Υπουργείου Πολιτισμού, 29.3.1984. Βλ. επίσης για τη Συμφωνία της άνοιξης Jürgen Werner, «Mein Jannis Ritsos», *Athene, Blätter der Deutsch-Griechischen Gesellschaft Berlin*, τχ. 1, Berlin 2002, σελ. 24.
41. Πληροφορίες Αστέρη Κούτουλα προς Αιμιλία Ροφούζου.
42. Βλ. Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 216-217.
43. Πληροφορίες Μίκη Θεοδωράκη προς Αιμιλία Ροφούζου.
44. Βλ. Αστέρης Κούτουλας, *Ο μουσικός Θεοδωράκης*, ό.π., σελ. 91.
45. Πληροφορίες Αστέρη Κούτουλα προς Αιμιλία Ροφούζου.